

DECIZIA Nr.432
din 21 iunie 2016

**referitoare la excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.436 alin.(2),
art.439 alin.(4¹) teza întâi și art.440 alin.(1) și (2) din Codul de procedură
penală**

Publicată în Monitorul Oficial nr.841 din 24.10.2016

Mona-Maria Pivniceru	— președinte
Petre Lăzăroiu	— judecător
Daniel Marius Morar	— judecător
Augustin Zegrean	— judecător
Puskás Valentin Zoltán	— judecător
Simona-Maya Teodoroiu	— judecător
Tudorel Toader	— judecător
Daniela Ramona Marițiu	— magistrat-asistent

Cu participarea reprezentantului Ministerului Public, procuror Marinela Mincă.

1. Pe rol se află soluționarea excepției de neconstituționalitate a dispozițiilor art.436 alin.(2), art.439 alin.(4¹) teza întâi și art. 440 alin.(1) și (2) din Codul de procedură penală, excepție ridicată direct de Avocatul Poporului, în temeiul art.146 lit.d) teza finală din Constituție și al art.11 alin.(1) lit.d) din Legea nr. 47/1992, și care formează obiectul Dosarului Curții Constituționale nr.1.648D/2015.

2. La apelul nominal răspunde pentru autorul excepției de neconstituționalitate, doamna consilier Ecaterina Mirea, cu împuternicire depusă la dosar. Procedura de citare este legal îndeplinită.

3. Cauza fiind în stare de judecată, președintele acordă cuvântul reprezentantului autorului excepției de neconstituționalitate, care solicită admiterea acesteia. Pentru început, reprezentantul autorului excepției subliniază anumite caracteristici ale căii extraordinare de atac a recursului în casație. Arată că instanța de contencios constituțional s-a pronunțat asupra constituționalității dispoziției art.440 alin.(2) — sintagma „dacă cererea este vădit nefondată”. Totodată, precizează că, la momentul ridicării excepției de neconstituționalitate, a fost avută în vedere și Decizia nr.462 din 17 septembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.775 din 24 octombrie 2014. Arată că accesul liber la justiție reprezintă facultatea fiecărei persoane de a se adresa instanței de judecată pentru apărarea drepturilor și valorificarea intereselor sale legitime. Orice limitare a acestui drept, oricât de neînsemnată, trebuie temeinic justificată, astfel încât dezavantajele create să nu depășească posibilele avantaje. În continuare, invocă Decizia nr.482 din 9 noiembrie 2004, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 1200 din 15 decembrie 2004. Apreciază că recursul în casație reprezintă un aspect al accesului liber la justiție, drept fundamental recunoscut de dispozițiile art.21 din Constituție și de art.6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale.

4. Arată că în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului s-a statuat că art.6 din Convenție a fost încălcat atunci când normele referitoare la forma ce trebuie respectată în cazul introducerii unui recurs îi împiedică pe justițiabili să se prevealeze de căile de atac disponibile. Condiționările impuse de legiuitor accesului liber la justiție nu pot fi acceptate dacă afectează acest drept în însăși substanța sa. Astfel, prin impunerea obligativității formulării cererii de recurs doar prin intermediul unui avocat ca o condiție de admisibilitate a exercitării căii de atac a recursului în casație, legiuitorul a reglementat o limită a accesului liber la justiție. Apreciază că în această situație trebuie aplicate considerentele Deciziei nr.462 din 17 septembrie 2014, prin care Curtea Constituțională a dezvoltat practica potrivit căreia limitarea unui drept trebuie analizată prin prisma unui test de proporționalitate, care vizează scopul reglementării, caracterul necesar al măsurii și proporționalitatea.

5. În ceea ce privește scopul urmărit de legiuitor, apreciază că dispozițiile de lege criticate au în vedere crearea unei căi extraordinare de atac ce vizează verificarea conformității hotărârilor definitive atacate cu regulile de drept. Referă asupra faptului că în expunerea de motive nu se face nicio referire la situația obligativității formulării cererii de recurs prin intermediul unui avocat. În ceea ce privește mijloacele folosite de către legiuitor, apreciază că măsura în cauză poate fi, *in abstracto*, adecvată pentru impunerea unei rigori și a unei discipline procesuale. Referitor la caracterul necesar al măsurii criticate, apreciază că aceasta este în măsură să concureze la realizarea scopului urmărit. Cu toate acestea, apreciază că nu există un raport rezonabil între cerințele de interes general referitoare la buna administrare a justiției și protecția drepturilor fundamentale ale individului, dispozițiile de lege criticate realizând un dezechilibru între aceste două interese concurente. Astfel, persoana care dorește să recurgă la concursul justiției în vederea realizării drepturilor și intereselor sale subiective prin intermediul acestei căi de atac este condiționată de încheierea unui contract de asistență judiciară prin avocat la formularea recursului.

6. Fiind o condiție de admisibilitate a recursului, legiuitorul impune în sarcina individului costuri suplimentare, care nu pot fi justificate din punct de vedere obiectiv și nici din punctul de vedere al înfăptuirii unei justiții imparțiale și egale pentru toți, în spiritul și litera art.124 alin.(2) din Legea fundamentală. Ca urmare, interesul individual este afectat în mod iremediabil, cu atât mai mult cu cât calea recursului în casație are ca obiectiv principal conformitatea hotărârilor definitive atacate cu regulile de drept. Apreciază că obligația formulării cererii prin avocat în etapa procesuală a recursului în casație este o condiție excesivă, în situația în care nu îi corespunde dreptul justițiabilului la asistență juridică specializată la nivelul impus de lege, și anume asigurarea accesului la un avocat care poate pune concluzii în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție. Impunerea unei sarcini excesive părților este de natură să producă un dezechilibru în defavoarea justițiabilului, în sensul că acesta trebuie să suporte costurile (plata avocatului) sau sancțiunile procedurale (respingerea sau restituirea pe cale administrativă a cererii), după caz. Rezultă, astfel, suprimarea dreptului de acces liber la justiție.

7. În ceea ce privește încălcarea art.24 din Constituție, coroborat cu art.6 paragraful 3 lit.c) din Convenție, art.47 paragraful 3 din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene și art.14 paragraful 3 lit.d) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, autorul excepției arată că dreptul la apărare este un drept fundamental, consacrat și garantat constituțional, părțile având dreptul de a fi asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu. Arată că asigurarea asistenței juridice a suspectului sau inculpatului este supusă exigențelor art.90 din Codul de procedură penală, care prevede în mod expres și limitativ situațiile în care se acordă. De asemenea, menționează că ajutorul public judiciar nu se acordă în cauzele penale conform art.3 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr. 51/2008 privind ajutorul public judiciar în materie civilă. Astfel, apreciază că legiuitorul a impus justițiabililor obligativitatea formulării prin avocat a unei căi de atac menite să garanteze legalitatea hotărârilor judecătorești, fără a lua măsurile legislative necesare pentru a asigura asistența juridică a celor care nu dispun de mijloace materiale pentru a plăti un avocat. Ca atare, apreciază că obligația instituită pentru exercitarea recursului în casație echivalează, pe de o parte, cu transformarea conținutului dreptului fundamental la apărare într-o condiție de admisibilitate a exercitării unei căi de atac, iar, pe de altă parte, cu convertirea acestui drept într-o obligație, ceea ce afectează însăși substanța dreptului la apărare. Asigurarea condiționată a dreptului la apărare este de natură să conducă la privarea persoanelor interesate de dreptul de a formula și exercita o cale de atac, ceea ce echivalează cu o sancțiune procesuală aplicată celor lipsiți de veniturile necesare pentru plata serviciilor unui avocat care poate pune concluzii în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție.

8. În final, apreciază că sunt încălcate și prevederile art.11, art.20 și art.148 din Constituție față de art.6 paragraful 1 și 3 lit.c) din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, art.14 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice și de art.47 și art.52 alin.(1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

9. Reprezentantul Ministerului Public solicită respingerea excepției ca neîntemeiată. Arată că prin modalitatea de reglementare a recursului în casație legiuitorul a urmărit impunerea unei rigori și a unei discipline procesuale pentru a se evita introducerea unor cereri de recurs în casație abuzive, șicanatorii, și care nu s-ar înscrie în mod riguros motivelor de recurs prevăzute de legiuitor. Aceste condiționări ilustrează viziunea legiuitorului asupra acestei căi extraordinare de atac prin care se urmărește confirmarea unei hotărâri judecătorești cu legea, motiv pentru care atât condițiile

de exercitare, cât și cazurile în care această cale extraordinară de atac poate fi exercitată sunt strict și limitativ prevăzute. În raport de natura acestei căi extraordinare de atac, instituirea unor condiții servesc scopului legitim al legiuitorului, sunt adecvate naturii acestei căi extraordinare de atac și sunt și necesare. În ceea ce privește proporționalitatea măsurii, apreciază că nu poate fi vorba de o similitudine între reglementarea criticată din Codul de procedură penală și reglementarea procesual civilă care a făcut obiectul Deciziei nr.462 din 17 septembrie 2014. Arată că în cazul dispozițiilor procesual civile se condiționează de existența serviciilor unui avocat atât exercitarea căii de atac, motivarea acesteia, reprezentarea, asistarea, fiind necesară prezența avocatului pe tot parcursul acestei căi extraordinare de atac. În materie penală, legiuitorul a optat însă doar pentru obligativitatea redactării cererii de recurs în casație de un avocat, iar dacă se trece de faza admisibilității în principiu, legiuitorul a prevăzut posibilitatea părții de a se apăra singură sau, în ipoteza în care apărarea este obligatorie, art.445 alin.(1) din Codul de procedură penală a prevăzut asigurarea apărării din oficiu. Astfel, simpla condiție ca cererea de recurs în casație să fie redactată de un avocat nu este o măsură împovărătoare financiar pentru parte, dimpotrivă, ea are ca scop preîntâmpinarea respingerii ca inadmisibilă a cererii care nu se circumscrie caracterizării căii de atac, a menționării cazului de casare etc. Așadar, apreciază că măsura reglementată de dispozițiile supuse controlului de constituționalitate este una proporțională, criticile fiind nefondate.

CURTEA,

având în vedere actele și lucrările dosarului, reține următoarele:

10. Prin Adresa nr.15.355 din 10 noiembrie 2015, **Avocatul Poporului, în temeiul art.146 lit.d) teza finală din Constituție și al art.11 alin.(1) lit.d) din Legea nr.47/1992, a sesizat Curtea Constituțională cu excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.436 alin.(2), art.439 alin.(4¹) teza întâi și art.440 alin.(1) și (2) din Codul de procedură penală.**

11. **În motivarea excepției de neconstituționalitate,** Avocatul Poporului arată că prevederile legale similare, prin care se reglementează obligativitatea formulării și susținerii cererii de recurs prin avocat incluse în Codul de procedură civilă, respectiv în art.13 alin.(2) teza a doua, art.83 alin.(3) și art.486 alin.(3), au fost constatate ca neconstituționale prin Decizia nr.462 din 17 septembrie 2014. În continuare, făcând referire la Decizia nr. 670 din 18 mai 2011 și Decizia nr.482 din 9 noiembrie 2004, Avocatul Poporului apreciază că recursul în casație reprezintă un aspect al accesului liber la justiție, drept fundamental protejat de art.21 din Constituție, de art.6 paragraful 1 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și de art.47 alin.(1) și alin.(2) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

12. Se arată că accesul la justiție nu este un drept absolut, putând fi limitat prin anumite condiții de formă și de fond impuse de legiuitor. Astfel, în speță, prin instituirea obligativității formulării recursului prin avocat ca o condiție de admisibilitate a exercitării căii de atac, legiuitorul a reglementat o limită a accesului liber la justiție, aspect care se constituie într-o veritabilă intervenție a statului în configurarea și structurarea acestui drept fundamental. Așa fiind, trebuie analizat, potrivit jurisprudenței Curții Constituționale, prin prisma unui test de proporționalitate, dacă limitele impuse acestui drept reprezintă o limitare rezonabilă care să nu fie disproporționată față de obiectivul urmărit, de natură să transforme dreptul în unul iluzoriu/teoretic.

13. Avocatul Poporului apreciază că, pentru a verifica conformitatea dispozițiilor criticate cu principiul proporționalității, trebuie examinată legitimitatea obiectivului urmărit și adecvarea mijlocului folosit pentru îndeplinirea obiectivului urmărit; dacă măsura este necesară, adică indispensabilă pentru îndeplinirea scopului; dacă măsura este proporțională — se respectă justul echilibru între obiectivul urmărit și mijloacele utilizate pentru atingerea acesteia.

14. În ceea ce privește obiectivul urmărit de legiuitor, se susține că acesta este reprezentat de necesitatea de a crea o cale extraordinară de atac în care se analizează conformitatea hotărârilor definitive atacate cu regulile de drept, prin raportare la cazurile de casare expres și limitativ prevăzute de lege. Avocatul Poporului apreciază că acest obiectiv este unul legitim. În ceea ce privește adecvarea mijlocului folosit pentru îndeplinirea obiectivului urmărit, apreciază că măsura legislativă poate fi *in abstracto* o măsură adecvată pentru impunerea unei rigori și discipline procesuale.

15. În continuare, Avocatul Poporului, în ceea ce privește proporționalitatea măsurii cu obiectivul urmărit, apreciază că nu există un raport rezonabil între cerințele de interes general referitoare la buna administrare a justiției și protecția drepturilor fundamentale ale individului,

dispozițiile legale criticate realizând un dezechilibru între cele două interese concurente. Consideră că obligația formulării cererii prin avocat în etapa procesuală a recursului în casație este o condiție excesivă în situația în care nu îi corespunde un drept al justițiabilului la asistență juridică specializată la nivelul impus de lege, și anume asigurarea accesului la un avocat care poate pune concluzii în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție. Impunerea unei sarcini excesive părților este de natură să producă un dezechilibru în defavoarea justițiabilului, în sensul că acesta trebuie să suporte costurile (plata avocatului) sau sancțiunile procedurale (respingerea sau restituirea pe cale administrativă a cererii), după caz. Astfel, apreciază că ne aflăm în situația suprimării dreptului — substanțial — al unei părți interesate de a exercita o cale de atac menită să vegheze conformitatea hotărârilor definitive cu regulile de drept.

16. De asemenea, se susține că dreptul la apărare este un drept fundamental, consacrat și garantat constituțional, părțile având dreptul de a fi asistate de un avocat, ales sau numit din oficiu. Asigurarea asistenței juridice a suspectului sau inculpatului este supusă exigențelor art.90 din Codul de procedură penală, care prevede în mod expres și limitativ situațiile în care se acordă, iar ajutorul public judiciar nu se acordă în cauzele penale. Astfel, apreciază că legiuitorul a impus justițiabililor obligativitatea formulării prin avocat a unei căi de atac menită să garanteze legalitatea hotărârilor judecătorești, fără a lua măsurile legislative necesare pentru a asigura asistența juridică a celor care nu dispun de mijloace materiale pentru a plăti un avocat. Ca urmare, reține că obligația instituită pentru exercitarea recursului în casație echivalează, pe de o parte, cu transformarea conținutului dreptului fundamental la apărare într-o condiție de admisibilitate a exercitării unei căi de atac, iar, pe de altă parte, cu convertirea acestui drept într-o obligație, ceea ce afectează însăși substanța dreptului la apărare. Astfel, se reliefează faptul că obligația legală impusă este disproporționată, de natură să rupă justul echilibrul ce trebuie să existe între preocuparea legitimă de asigurare a accesului liber la justiție și exercitarea dreptului la apărare.

17. Având în vedere art.6 par. 3 lit.c) din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și art. 14 paragraful 3 lit.d) din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, Avocatul Poporului consideră că stabilirea unei asemenea obligații în sarcina inculpatului, părții civile și a părții responsabile civilmente fără resurse financiare reprezintă practic privarea de dreptul de a se adresa unui judecător.

18. În final, arată că, potrivit art.11 alin.(1) și art.20 alin.(1) din Legea fundamentală, „dispozițiile constituționale privind drepturile și libertățile cetățenilor vor fi interpretate și aplicate în concordanță cu pactele și cu celelalte tratate la care România este parte, statul obligându-se să îndeplinească întocmai și cu bună-credință obligațiile ce-i revin din tratate”. Având în vedere că art.6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și art.14 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice sunt de natură să îmbogățească conținutul dispozițiilor constituționale referitoare la liberul acces la justiție și dreptul la apărare, apreciază că Parlamentul are îndatorirea de a legifera norme corespunzătoare pentru asigurarea reală a respectării acestor drepturi, în lipsa cărora nu se poate concepe existența statului de drept. Fără îndeplinirea acestor îndatoriri, normele constituționale menționate ar avea un caracter pur declarativ, situație inadmisibilă pentru un stat care împărtășește valorile democratice ce fac parte din ordinea publică europeană, așa cum este prefigurată de Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și de Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

19. Potrivit prevederilor art.30 alin.(1) și ale art.33 din Legea nr.47/1992, actul de sesizare a fost comunicat președinților celor două Camere ale Parlamentului și Guvernului, pentru a-și exprima punctele de vedere asupra excepției de neconstituționalitate.

20. Guvernul apreciază că dispozițiile legale criticate instituie obligația redactării recursului în casație de către un avocat care poate pune concluzii în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție, sub sancțiunea restituirii către partea care a formulat cererea de recurs în casație fără respectarea dispozițiilor imperative ale legii, pe cale administrativă, a respectivei cereri de recurs în casație. Arată că normele de reglementare a competențelor instanțelor judecătorești, a gradelor de jurisdicție, precum și a căilor de atac, constituie reguli de procedură, a căror stabilire, potrivit prevederilor art.126 alin.(2) din Constituție, se poate face numai prin lege.

21. În ceea ce privește compatibilitatea cu dispozițiile art.6 al Convenției pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale a unor dispoziții legale care impun ca în toate cazurile în care este vorba de motivarea și susținerea unui recurs în casație în materie penală în fața instanței supreme dintr-o țară, autorul cererii să fie asistat în mod obligatoriu de către un

avocat, Curtea Europeană a Drepturilor Omului a reținut faptul că această exigență nu este în sine contrară art.6 al Convenției, ea fiind una comună sistemelor de drept din multe state ale Consiliului Europei și, în orice caz, este compatibilă cu caracteristicile unei Curți Supreme de Justiție, care examinează recursuri referitoare la probleme de drept (Hotărârea din 19 mai 2009 pronunțată în *Cauza Kulikowski împotriva Poloniei*). În doctrină s-a arătat că soluția legislativă analizată s-a impus deoarece recursul a fost mai exact conturat ca o cale extraordinară de atac prin care se verifică exclusiv legalitatea hotărârilor care sunt supuse acestei căi de atac, astfel că, pentru calitatea actului de justiție, este necesar ca cel puțin în această etapă să existe o dezbatere între specialiști, judecători, pe de o parte, și avocați/consilieri juridici/părți sau mandatar licențiați în drept, pe de altă parte. Susține că, printre avantajele soluției criticate, în doctrină au fost menționate identificarea și argumentarea motivelor de nelegalitate a hotărârii judecătorești, în perspectiva unei *terminalis sententia*, urmată de susținerea lor de o persoană cu înaltă calificare și experiență juridică și constituirea astfel a unora dintre premisele esențiale pentru salvagardarea drepturilor și intereselor părților din proces și pentru finalizarea procesului în termen optim și previzibil și în mod echitabil. S-a mai arătat că o cale de atac extraordinară atât de complexă, cum este recursul, care poate fi formulat numai pentru motivele de nelegalitate expres prevăzute de lege, și care implică dezbateri asupra unor chestiuni juridice de ordin substanțial și procedural, nu poate fi exercitată, în condiții rezonabile și cu șanse reale de succes, decât prin intermediul unui specialist cu pregătire juridică, astfel putându-se înțelege mai bine de ce este obligatorie asistența juridică a părții care dorește să exercite recursul, respectiv să se apere împotriva căii de atac declarate de partea adversă.

22. Având în vedere aceste aspecte, Guvernul opinează că dispozițiile legale criticate, care nu afectează nici dreptul părții de a beneficia de drepturile și garanțiile procesuale instituite prin lege, în cadrul unui proces public, judecat de către o instanță independentă, imparțială și stabilită prin lege, într-un termen rezonabil, sunt conforme cu prevederile art.6 din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale și art.21 din Constituție, referitoare la accesul liber la justiție și dreptul la un proces echitabil. În ceea ce privește critica privind pretinsa nerespectare a dreptului la apărare, garantat de art.24 din Constituție, apreciază că nici aceasta nu este întemeiată. Dispozițiile legale criticate nu restrâng în niciun fel dreptul la apărare al părții care formulează cererea de recurs în casație, aceasta putând să fie asistată de un avocat în tot cursul judecății, avocat care are dreptul să consulte actele dosarului, să pună întrebări părților și altor subiecți procesuali, să exercite drepturile procesuale ale părții pe care o asistă, să formuleze plângeri, cereri, memorii, excepții și obiecțiuni. Astfel, apreciază că excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.436 alin. (2), art.439 alin.(4¹) teza întâi și art.440 alin.(1) și alin.(2) din Codul de procedură penală este neîntemeiată.

23. **Președinții celor două Camere ale Parlamentului** nu au comunicat punctele lor de vedere asupra excepției de neconstituționalitate.

CURTEA,

examinând actul de sesizare, punctul de vedere al Guvernului, raportul întocmit de judecătorul-raportor, susținerile reprezentantului Avocatului Poporului, concluziile procurorului, dispozițiile legale criticate, raportate la prevederile Constituției, precum și Legea nr.47/1992, reține următoarele:

24. Curtea Constituțională a fost legal sesizată și este competentă, potrivit dispozițiilor art.146 lit.d) din Constituție, precum și ale art.1 alin.(2), ale art.2, 3, 10, 29 și 32 din Legea nr.47/1992, să soluționeze excepția de neconstituționalitate.

25. **Obiectul excepției de neconstituționalitate** îl constituie dispozițiile art.436 alin.(2), art.439 alin.(4¹) teza întâi și art.440 alin.(1) și alin.(2) din Codul de procedură penală. Dispozițiile art.440 alin.(1) și alin.(2) au fost modificate prin Legea nr. 75/2016 privind aprobarea Ordonanței de urgență a Guvernului nr.82/2014 pentru modificarea și completarea Legii nr.135/2010 privind Codul de procedură penală, lege publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.334 din 29 aprilie 2016. Dispozițiile criticate au următorul conținut:

— Art.436 alin.(2): „*Inculpatul, partea civilă și partea responsabilă civilmente pot formula cerere de recurs în casație numai prin intermediul unui avocat care poate pune concluzii în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție.*”;

— Art.439 alin.(4¹): „În cazul în care cererea de recurs în casație nu este formulată prin intermediul unui avocat care poate pune concluzii în fața Înaltei Curți de Casație și Justiție sau este formulată împotriva unei hotărâri prevăzute la art.434 alin.(2), președintele instanței sau judecătorul delegat de către acesta restituie părții, pe cale administrativă, cererea de recurs în casație.”;

— Art.440 alin.(1) și alin.(2): „(1) Admisibilitatea cererii de recurs în casație se examinează în camera de consiliu de un complet format din un judecător, după depunerea raportului magistratului-asistent și atunci când procedura de comunicare este legal îndeplinită, fără citarea părților și fără participarea procurorului.

(2) Dacă cererea de recurs în casație nu este făcută în termenul prevăzut de lege sau dacă nu s-au respectat dispozițiile art.434, art.436 alin.(1), (2) și (6), art.437 și 438, instanța respinge, prin încheiere definitivă, cererea de recurs în casație.”

26. Avocatul Poporului susține că textele criticate contravin prevederilor constituționale cuprinse în art.11 referitor la dreptul internațional și dreptul intern, art.20 referitor la tratatele internaționale privind drepturile omului, art.21 alin.(1) și alin. (2) referitor la accesul liber la justiție, art.24 referitor la dreptul la apărare și art.148 referitor la integrarea în Uniunea Europeană. De asemenea, sunt invocate prevederile art.6 paragraful 1 și art.3 lit.c) din Convenția pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale, art.14 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice, art.47 paragraful 3 și art.52 alin.(1) din Carta drepturilor fundamentale a Uniunii Europene.

27. Examinând excepția de neconstituționalitate, Curtea reține că, prin Decizia nr.462 din 17 septembrie 2014, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.775 din 24 octombrie 2014, a constatat că dispozițiile din Codul de procedură civilă cuprinse în art.13 alin.(2) teza a doua, art.83 alin.(3), precum și în art.486 alin.(3) cu referire la mențiunile care decurg din obligativitatea formulării și susținerii cererii de recurs prin avocat sunt neconstituționale. Curtea constată că, prin decizia anterior menționată, nu a făcut distincție între obligativitatea redactării cererii de recurs numai prin avocat, pe de-o parte, și exercitarea și susținerea recursului numai prin avocat, pe de altă parte, apreciind că ambele soluții legislative vin în contradicție cu prevederile art.21 și art.24 din Constituție. Curtea apreciază că această concluzie reiese și din faptul că în dispozitivul deciziei anterior menționate, instanța de contencios constituțional a utilizat sintagma „mențiunile care decurg din obligativitatea formulării și susținerii cererii de recurs prin avocat”, fără a distinge între cele două situații.

28. În continuare, în ceea ce privește reglementările procesual penale, Curtea observă că, potrivit art.32 alin.(2) din Codul de procedură penală, părțile din procesul penal sunt inculpatul, partea civilă și partea responsabilă civilmente. În cursul procesului penal, potrivit art.83 lit.c) din Codul de procedură penală, inculpatul are, pe lângă alte drepturi, dreptul de a avea un avocat ales, iar dacă nu își desemnează unul, în cazurile de asistență obligatorie, dreptul de a i se desemna un avocat din oficiu. Curtea observă că desemnarea unui avocat din oficiu nu este obligatorie în toate cazurile, potrivit art.90 din Codul de procedură penală, asistența juridică a inculpatului fiind obligatorie doar când suspectul sau inculpatul este minor, internat într-un centru de detenție ori într-un centru educativ, când este reținut sau arestat, chiar în altă cauză, când față de acesta a fost dispusă măsura de siguranță a internării medicale, chiar în altă cauză, precum și în alte cazuri prevăzute de lege; în cazul în care organul judiciar apreciază că suspectul ori inculpatul nu și-ar putea face singur apărarea; în cursul procedurii în cameră preliminară și în cursul judecății în cauzele în care legea prevede pentru infracțiunea săvârșită pedeapsa detențiunii pe viață sau pedeapsa închisorii mai mare de 5 ani.

29. Totodată, în ceea ce privește partea civilă și partea responsabilă civilmente, Curtea observă că dispozițiile procesual penale nu impun obligativitatea desemnării unui avocat din oficiu pentru asistarea acestora. Potrivit art.20 alin.(6) din Codul de procedură penală: „În cazul în care un număr mare de persoane care nu au interese contrarii s-au constituit parte civilă, acestea pot desemna o persoană care să le reprezinte interesele în cadrul procesului penal. În cazul în care părțile civile nu și-au desemnat un reprezentant comun, pentru buna desfășurare a procesului penal, procurorul sau instanța de judecată poate desemna, prin ordonanță, respectiv prin încheiere motivată, un avocat din oficiu pentru a le reprezenta interesele”. Mai mult, Curtea reține că art.3 din Ordonanța de urgență a Guvernului nr.51/2008 privind ajutorul public judiciar în materie civilă, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.327 din 25 aprilie 2008, dispune în sensul că ajutorul public judiciar prevăzut de această ordonanță de urgență se acordă în cauze civile,

comerciale, administrative, de muncă și asigurări sociale, precum și în alte cauze, cu excepția celor penale.

30. Având în vedere aceste aspecte, Curtea reține că, în faza judecătii, în ceea ce privește inculpatul, asistența juridică este obligatorie numai în anumite situații descrise în dispozițiile art. 90 din Codul de procedură penală, iar, în ceea ce privește partea civilă și partea responsabilă civilmente, desemnarea unui avocat din oficiu este dispusă numai în situații extraordinare caracterizate de numărul mare de persoane care nu au interese contrarii.

31. În continuare, în ceea ce privește scopul urmărit de legiuitor prin reglementarea criticată, Curtea observă că, în expunerea de motive ce a însoțit proiectul Codului de procedură penală, nu se face nicio mențiune în acest sens, precizându-se doar că în considerarea faptului că recursul în casație este o cale extraordinară de atac, aceasta „presupune analiza conformității hotărârilor atacate cu regulile de drept, prin raportare la cazurile de casare expres și limitativ prevăzute de lege. Față de specificul acestei căi extraordinare de atac, proiectul impune condiții stricte cu privire la cuprinsul cererii de recurs în casație în scopul asigurării unei rigori și discipline procesuale și al evitării introducerii, în mod abuziv, a unor recursuri care nu se încadrează în motivele prevăzute de lege”. Astfel, Curtea apreciază că, prin reglementarea criticată, legiuitorul a urmărit asigurarea funcționării corespunzătoare a instanțelor de recurs care examinează numai chestiuni de legalitate, respectiv conformitatea hotărârii pronunțate cu legea. Curtea reține că, prin Decizia nr.462 din 17 septembrie 2014, precitată, a statuat că un astfel de scop urmărit de legiuitor este un scop legitim, aceeași concluzie fiind valabilă și în cauza de față.

32. În continuare, Curtea observă că, prin aceeași decizie, a reținut că măsura obligativității reprezentării și asistării părților prin avocat în calea de atac a recursului este *in abstracto* o măsură adecvată pentru impunerea unei rigori și discipline procesuale și necesară pentru atingerea scopului urmărit.

33. Cu toate acestea, Curtea a reținut că această măsură nu este proporțională cu scopul legitim urmărit din perspectiva relației existente între interesul general invocat și cel individual, afectând dreptul de acces liber la justiție și dreptul la apărare. Astfel, Curtea a reținut, în esență, că accesul la justiție nu este un drept absolut, putând fi limitat prin anumite condiții de formă și de fond impuse de legiuitor, prin raportare la dispozițiile art.21 din Constituție. Aceste condiționări nu pot fi acceptate dacă afectează dreptul fundamental în chiar substanța sa. Prin urmare, limitările aduse dreptului fundamental sunt admisibile doar în măsura în care vizează un scop legitim și există un raport de proporționalitate între mijloacele folosite de legiuitor și scopul urmărit de acesta (paragraful 25). Prin instituirea obligativității reprezentării și asistării părților prin avocat ca o condiție de admisibilitate a exercitării căii de atac a recursului, legiuitorul a reglementat o limită a accesului liber la justiție, aspect care se constituie într-o veritabilă intervenție a statului în configurarea și structurarea acestui drept fundamental. De asemenea, Curtea a constatat că, de principiu, o asemenea intervenție a statului este permisă tocmai datorită naturii dreptului prevăzut la art.21 din Constituție, drept care presupune, în mod intrinsec, o reglementare statală (paragraful 28). Întrucât exercitarea căilor de atac reprezintă o fațetă a accesului liber la justiție și fiind vorba de o intervenție etatică, Curtea Constituțională a analizat, prin prisma unui test de proporționalitate dezvoltat în jurisprudența sa, dacă limitele impuse acestui drept, prin intervenția legiuitorului — respectiv reglementarea obligativității reprezentării și asistării prin avocat în etapa procesuală a recursului — reprezintă o limitare rezonabilă care să nu fie disproporționată cu obiectivul urmărit și care să nu transforme dreptul într-unul iluzoriu/teoretic. În urma efectuării testului de proporționalitate, Curtea a ajuns la concluzia că măsura reprezentării și asistării prin avocat în etapa procesuală a recursului nu este proporțională cu scopul urmărit de legiuitor, avantajul public fiind nesemnificativ în raport cu gradul de afectare a drepturilor și libertăților fundamentale ale individului, respectiv cele consacrate de art.21 și art.24 din Constituție (paragraful 50).

34. Curtea a mai reținut că dispozițiile legale criticate au afectat și dreptul la apărare din perspectiva intimatului ca o consecință a exercitării dreptului de acces liber la justiție realizat de recurent, însă dispozițiile legale criticate încalcă art.24 din Constituție, garanție a dreptului la un proces echitabil și din perspectiva recurentului, din moment ce această dispoziție constituțională nu vizează doar apărarea în procesul desfășurat în fața primei instanțe de judecată, ci și dreptul de apărare prin exercitarea căilor legale de atac împotriva unor constatări de fapt sau de drept ori unor soluții adoptate de o instanță de judecată care sunt considerate greșite de către una sau alta din părțile din proces. În situația în care partea interesată este împiedicată să exercite calea de

atac, aceasta nu își va putea valorifica și apăra drepturile în fața instanței de recurs (paragraful 51). În concluzie, Curtea a reținut că obligația reprezentării și asistării prin avocat pentru exercitarea recursului echivalează, pe de o parte, cu transformarea conținutului acestui drept fundamental într-o condiție de admisibilitate a exercitării unei căi de atac, iar, pe de altă parte, cu convertirea acestui drept într-o obligație, ceea ce afectează substanța dreptului la apărare astfel cum este configurat în Constituție. Or, legiuitorul nu poate da dreptului la apărare garantat de Constituție valențe care, practic, contravin caracterului său de garanție a dreptului la un proces echitabil (paragraful 52). Soluția legislativă criticată creează premisele transformării liberului acces la justiție și a dreptului la apărare în drepturi iluzorii, fapt care nu este de natură să conducă la consolidarea continuă, firească, a statului de drept, ceea ce atrage neconstituționalitatea acesteia (paragraful 54).

35. Având în vedere că reglementarea procesual penală este similară celei procesual civile, Curtea apreciază că cele reținute în Decizia nr.462 din 17 septembrie 2014, precitată, sunt aplicabile *mutatis mutandis* și în ceea ce privește dispozițiile criticate în cauza de față.

36. Astfel, Curtea constată că se impune admiterea excepției de neconstituționalitate și constatarea că dispozițiile din Codul de procedură penală cuprinse în art.436 alin.(2), art.439 alin. (4¹) teza întâi și art.440 alin.(2) cu referire la mențiunile care decurg din obligativitatea formulării cererii de recurs prin avocat sunt neconstituționale.

37. În ceea ce privește excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.440 alin.(1) din Codul de procedură penală, Curtea constată că aceste dispoziții reglementează etapa admiterii în principiu a recursului în casație. Examinarea admisibilității cererii se realizează în camera de consiliu de un complet format dintr-un judecător, după depunerea raportului magistratului-asistent și atunci când procedura de comunicare este legal îndeplinită. În urma acestei examinări, instanța pronunță, prin încheiere, o soluție de admitere în principiu sau de respingere a cererii de recurs în casație.

38. În continuare, Curtea reține că prin Decizia nr.591 din 1 octombrie 2015, publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.861 din 19 noiembrie 2015, a admis excepția de neconstituționalitate a dispozițiilor art.440 alin.(2) din Codul de procedură penală, în redactarea anterioară modificărilor survenite prin Legea nr.75/2016, și a constatat că sintagma „*dacă cererea este vădit nefondată*” din cuprinsul acestora este neconstituțională. Astfel, Curtea apreciază că, în cadrul procedurii admiterii în principiu nu are loc o judecată asupra temeiniciei recursului în casație, ci o judecată asupra îndeplinirii condițiilor prevăzute de lege pentru introducerea cererii, examinându-se numai admisibilitatea în principiu a recursului, iar nu și temeinicia acestuia. Pentru aceste motive, Curtea apreciază că dispozițiile art.440 alin.(1) din Codul de procedură penală nu încalcă accesul liber la justiție și nici dreptul la apărare reglementate de prevederile constituționale ale art.21 și art.24.

39. Pentru considerentele expuse mai sus, în temeiul art.146 lit.d) și art.147 alin.(4) din Constituție, precum și al art. 1—3, al art.11 alin.(1) lit.A.d) și al art.29 din Legea nr.47/1992, cu unanimitate de voturi,

CURTEA CONSTITUȚIONALĂ

În numele legii

DECIDE:

1. Admite excepția de neconstituționalitate ridicată direct de Avocatul Poporului și constată că dispozițiile din Codul de procedură penală cuprinse în art.436 alin.(2), art.439 alin.(4¹) teza întâi și art.440 alin.(2) cu referire la mențiunile care decurg din obligativitatea formulării cererii de recurs prin avocat sunt neconstituționale.

2. Respinge, ca neîntemeiată, excepția de neconstituționalitate ridicată de același autor și constată că dispozițiile art.440 alin.(1) din Codul de procedură penală sunt constituționale în raport cu criticile formulate.

Definitivă și general obligatorie.

Decizia se comunică Avocatului Poporului și se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.

Pronunțată în ședința din data de 21 iunie 2016.